שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

מח.

לאתויי קטן פורח. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא [א]דאמר רב נחמן [א]קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אביי [ב]ורבא הוו יתבי קמיה דרבה אמר להו רבה למי מברכין אמרי ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב רבא אחוי לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבה תרווייכו רבנן הויתו היינו דאמרי אינשי [ג]בוצין בוצין מקטפיה ידיע: א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב [ב]תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין א"ר זירא בעאי מיניה מרב יהודה שמנה מהו שבעה מהו [ג]א"ל לא שנא ששה (א) [ג]ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא איבעיא לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא הכא נמי איכא רובא ואיהו סבר [ד]רובא דמינכר בעינן. ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא [ה]דמברך לן אמרה ליה אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חזית כמה יקרא עבדינא לך אמר ליה לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא לי דכתיב [י]סלסלה ותרוממך [י]תכבדך כי תחבקנה אמר לה קא חזית דלא מקבל מרות יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו שתייה להההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא [ו](א"ר יוחנן) שמעון בן שטח [ז]דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר ר' חייא בר אבא אר"י לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן (ב) מיתיבי רשב"ג אומר עלה והסיב עמהם [ח]אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף אצטרופי מצטרף אבל [ט]להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן איתמר נמי אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפי' לא טבל

רש"י

לאתויי קטן פורח. שאין מדקדקין בו אם בא לכלל שנים או לאו. ומה הן שנים י"ג שנים ויום אחד: **טללא.** גג (ג): **מקטיה.** מקן שלו מקטנותו: **בוצין.** דלעת. ואית דגרסי מקטפיה וקטף הוא שרף האילן כלומר משעה שהוא נוטע ויוצא מתוך השרף ניכר אם יהיה טוב: **ואיהו סבר.** רבי זירא שהיה קובל (ד) ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר דילמא רובא דמנכר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר: **ינאי מלכא.** ממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל שבאו לפסלו מן הכהונה במסכת קידושין (דף סו.): **סלסלה ותרוממך.** סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה: **היכי אבריך.** ולא נהניתי אומר נברך שאכל ינאי וחביריו משלו בתמיה: **שמעון בן שטח דעבד.** שצריך להוציאם ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה: **לגרמיה הוא דעבד.** אין אדם מודה לו: **עד שיאכל כזית דגן.** ומהי אכל כזית דגן מיהא מפיק אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמר בפרק מי שמתו (לעיל דף כ:) מיהו כיון דמיחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה ומוציא רבים ידי חובתן. וא"ת בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי [ט]ההוא אפי' מדרבנן לא מיחייב דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכיה. ובעל ה"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כבילה דכוותיה אבל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה דהא ינאי וחבריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית דגן הא אכל כזית דגן הכי נמי:

וכשבת

תוספות

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא קטן היודע. משמע דקאי נמי ארבי יוחנן ולא נהירא שהרי אין דרך הגמרא שסותר דברי אמוראים והברייתא שהביא ראיה לדברי ר' יוחנן בלא שום טעם וי"ל דקאי אקטן פורח כלומר קטן פורח (ה) מזמנין עליו היינו דוקא היודע למי מברכין ותרווייהו בעינן ולפירושינו נ"ל דלא מייתי עובדא דאביי ורבא לענין אזמוני עלייהו אלא לפרש מהו קטן היודע למי מברכין דמסתמא לא פורחים הוו דאם כן מהו רבותייהו אם יודעים למי מברכין ורבה נמי דעבד היינו להראות שיש בהם בינה והם קטנים ולא מזמנין עלייהו. ואומר ר"ת אף על פי דלית הלכתא ככל הני שמעתתא מיהו הלכה כריב"ל דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה והכא דבעינן פורח ויודע היינו דוקא בשלשה ולית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אריב"ל ודיקא נמי שהרי מפסיק הגמרא בינתיים באותו מעשה [דר' אליעזר] דלעולם ישכים אדם ותניא כוותיה אלא קאי אהני שמעתתא דבתר תניא כוותיה דישכים כגון תשעה וארון ושבת ושנים ותשעה נראין כעשרה ושנים מחדדים וקטן פורח אע"ג דתניא ברייתא הכי לאתויי פורח יעמידנה רב נחמן באינו יודע למי מברכין והיינו נמי כריב"ל דאמר לעיל קטן אין מזמנין עליו פי' מוטל בעריסה עד שידע למי מברכין אבל עושין אותו סניף לעשרה פי' לברכת המזון וה"ה לתפלה דהא לא פליג רב נחמן דלי בעי יודע או פורח כדפי' ה"מ לזמון שלשה אבל לסניף מודה לריב"ל דסניף לעשרה וה"ה לתפלה דקטן מצטרף ודיקא נמי דפריך עלה ממעשה דר' אליעזר שהיה לתפלה לריב"ל דמיירי בבהמ"ז ומיהו תימה דבב"ל (פ' נא) קאמר עלה דריב"ל הדא הוא דתימא לברכת המזון אבל לתפלה לא והיה אומר ר"ת דאין הלכה כן לפי שחולק על הגמרא שלנו דודאי ריב"ל לענין תפלה נמי קאמר מדפריך מעובדא דר' אליעזר דמיירי בתפלה. ויש מצרפין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו ואומר ר"ת דמנהג שטות הוא דכי היכי דאמר אטו ארון גברא הוא ה"נ אטו חומש גברא הוא ועוד הא דקאמר קטן מצטרף היינו אפי' בלא חומש ועוד דלא חזינן בשום דוכתא דמהני אלא בעובדא דעבור השנה כשעולין בעליה בפרקי דרבי אליעזר (פ"ח) דקאמר בשלשה מעברין את השנה ר' אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ספר תורה ועושין עגולה וכו' ואין מזכיר שם שיהא הקטן אוחז הס"ת והתם נמי לא קאמר אלא ספר תורה העשוי בגליון שלנו לא ומיהו קאמר בירושלמי א"ר יוסי[א] (ו) זמנין אכלית עם ר' חלפתא אבא ועם ר' חנינא בר סרסי חביבי ולא מזמנין עלואי עד שהבאתי שתי שערות ומהם משמע דלהצטרף לזמון לא עבדין עובדא עד שיביא שתי שערות הא לתפלה עבדי ומתוך ירושלמי זה פי' ר"י דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון וגם היה אומר ר"י שגם רבינו תם עצמו לא היה נוהג לעשות כן לעשות קטן סניף לעשרה ולא עשה מעשה והלכך אפי' חומש בידו לא מהני כדפירשנו כיון דלא אתהני קטן לבדו גם חומש בידו לא אתהני ומיהו (ז)קטן פורח ויודע למי מברכין משמע שמברכין עליו גם בשלשה כברייתא וליכא מאן דפליג וזה לשון רבינו שפוסק מסקנא דמלתא אין עושין קטן סניף לעשרה לזמון ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות כעובדא דר' יוסי ברבי חלפתא בירושלמי והא דאמרינן בירושלמי קטן וס"ת עושין אותו סניף אומר ר"י דגרס התם קטן לס"ת כלומר סניף לקריאת התורה קאמר ודוקא התם כדאיתא במגילה (פ"ג דף כג.) דקטן עולה למנין שבעה דקאמר הכל עולין למנין שבעה אפי' קטן אפי' אשה אי לא הוה משום כבוד לצבור אבל לשאר דברים לא ואפי' אם אשכחן בשום דוכתא דקטן [וחומש מצטרף] אפי' לתפלה היינו דוקא העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ולפי' ר"ת חומש אינו מועיל כלל כיד קטן אבל קטן לחוד הוי סניף אבל תרי לא כדקאמר גבי עובדא דר' אליעזר ור"ת פי' דההיא דירושלמי דרבי יוסי בר' חלפתא דוקא בשלשה מיירי: **אביי** ורבא הוו יתבי וכו'. ואם תאמר היכי דמי אי הוו קטנים פורחים מאי רבותא הוה בהו שהבינו כלפי מעלה אלא צריך לומר דהאי לאו לאזמוני עלייהו קא מנסי להו כי היו קטנים טובא אלא לנסותינהו קא עביד שהיה בהם בינה: **תשעה** שאכלו דגן ואחד ירק מצטרפין. והכי הלכתא שאחד שאכל ירק או שתה כוס יין מצטרף ואפילו נברך שאכלנו יכולין לומר שהרי שתיה בכלל אכילה ויש שרוצים לומר דהיינו דוקא לזמון עשרה אבל לשלשה לא מצטרפי דהרי לעיל נמי מחמרינן טפי בצירוף שלשה מעשרה ומיהו בירושלמי תני שנים שאכלו פת ואחד ירק מזמנין וכן פסק ר"י בתוספתו והשר מקוצי מפרש דאין הלכה כאותה ברייתא דירושלמי חדא שהרי מסיק עלה התם מתני' כרבן שמעון בן גמליאל כלומר ורבנן פליגי דלא מצטרפי ואין הלכה כיחיד ועוד דא"כ קשה לרבי יוחנן אדר' יוחנן דהכא א"ר יוחנן לעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר אפי' לא טעם אלא שתיה כעובדא דר"ש בן שטח ובירושלמי קא"ר יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית ומשמע אפי' [י]מצטרף אלא ש"מ כאן לעשרה ובירושלמי איירי בזמון שלשה ולהשלים לעשרה אפי' איכא שנים ושלשה ששתו מצטרפין ושתיה בכלל אכילה ולא קפדינן אלא ארובא דמינכר: **עד** שיאכל כזית דגן. משמע שאם אכל כזית דגן שיכול להוציא אף אחרים שאכלו על השובע ותימה והרי כזית אינו חייב אלא מדרבנן והיכי אתי דרבנן ופטר דאורייתא דהא אמרינן בפרק מי שמתו (ד' כ:) תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכים לו ולא מצי לאוקומי [הא] דשרו לקטן שיכול להוציא אביו אלא בדאכל אביו כזית דאתי קטן דרבנן שהגיע לחינוך ופטר אביו שאינו חייב אלא מדרבנן הא אם אכל אביו כדי שביעה אינו יכול לפטרו ופרש"י דמחויב דרבנן מחויב קרינן ביה אבל קטן

עין משפט נר מצוה

נ א מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצט סעיף י:

נא ב ג ד ה מיי' שם הל' ח סמג שם טוש"ע או"ח סי' קצז סעיף ב:

נב ו טוש"ע שם סעיף ד:

רבינו חננאל

דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. כגון שנכנס לכלל שלש עשרה שנה ולא הביא שתי שערות, שהוא חשוב כקטן אע"פ שהוא גדול, אם יודע למי מברכין והוא בן י"ג שנה מזמנין עליו, פחות מכאן לא. דבעינן תרווייהו יודע למי מברכים ושיהא פורח תחלת גידול שערות. ודוקא לזימון אבל בתפלה לא איירי. ושלש שאכלו ירק ושבעה דגן דהוו להו רובא דמינכר מצטרפין לנברך לאלהינו ובלבד שיברך מי שאכל דגן. [ודוקא לאצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן]. שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד. פירוש, בידך להוציא עצמו ולא לינאי וחביריו שהם היו צריכין.

רב נסים גאון

ינאי מלכא כריך ריפתא ולא הוה ליה איניש דמברך ליה אמרה ליה דביתהו השתא דקטלת לכולהו רבנן מאן מברך לך. איתא מיפרשי ומיבררא במס' קדושין בפ' האומר לחברו (דף סו) שנתגלגלה (התעה) [הרעה] ע"י אלעזר בן פועירה וע"י יהודה בן גדידיה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה ובמס' סוטה בפ' עגלה ערופה (ד' מז) אמרי' כד קטל ינאי מלכא לרבנן אטמינהו אחתי' לשמעון בן שטח ואיתא נמי בפ' כל ישראל יש להם חלק (דף קז) ובתלמוד א"י דהאי פירקא אמרי' ש' נזירים עלו בימי שמעון בן שטח ק"נ מהן מצאו להן פתח וק"נ לא מצאו להן פתח שלח שמעון בן שטח לגבי ינאי מלכא אמר ליה אית הכא שלש מאות נזירין ואינון בעיין תשע מאה קורבנין הב לי פלגא מן דידך ואנא יהיב פלגא מן דידי שלח ליה ת"ג אזל לישנא בישא ואמר ליה דלא יהב ליה מן דיליה כלום שמע ינאי מלכא וכעס דחיל שמעון בן שטח וערק בתר יומין סלקין בני נשי רברבין מן מלכותיה דפרס לגבי ינאי מלכא מראכלין אמרין נהירין אנן דהוה הכא [חד גבר סב וכו'] ועיקרה דמילתא בבראשית דר' הושעיא בפרשת וירא יעקב כי יש שבר במצרים דקשיא הא אדאית בגמ' דידן כי אפשר שתכף זה המעשה וזה הכעס שנפל בלבו של ינאי המלך על ר' שמעון בן שטח אירע זה המעשה הנזכר וזהו שנאמר בו נזרקה בו מינות ויהרגו כל חכמי ישראל וכשראה שמעון בן שטח חשש שמא יתאנה עליו ויענישנו על אותו המעשה שהיה והלך ונתחבא עד שקבלה אחותו עליו אמונת שלום מן המלך ואחר כן יצא מהמחבא ונכנס אצלו וזה ששלח לו מן הנזירין הב פלגא מדידך ואנא יהיב פלגא מדידי אמת היו דבריו כי כמו שעיין בנדריהם וחקרם יפה עד שנתברר לו שאינן קיימין והורה להן שפטורין הם מלהביא קרבן עליהם כדמפרש באותו המעשה ק"נ מצאו להם פתח היה לו לומר פלגא מדידי כלומר מתורתו והוראתו וזהו צד התירוץ שלו וכבר שאלו המלך בשביל הדבר הזה והחזיר לו תשובה בזה הענין כדאמרינן (שם) אתא עאל יתיב בין מלכא למלכתא אמר ליה אפליה בי אמר ליה לא אפליה בך את מן מטונך ואנא מן אורייתי דכתיב (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף:

מסורת הש"ס

א) [ערכין ג.], ב) [גי' הערוך בלוין מקטפי' ידיע ע"ש ותלאתי בתוס' סוכה נו: ד"ה כולנא דגרסי כולנא מקטפי' ידיע], ג) פיגם ותלתי הוא ר"ת ור' אכלו ירק (כ"מ), ויש גורסים יד לא וכ"ה בילקוט וכן הוא מ"מ דברי רש"י ד"ה ואיהו: [ועי' לעיל כ"ה ע"ב פסחות מנ' בי' שלשה אכרעה בי' מששה מהו בי' עשרה ותלתי לא מיבעי לי. הריטב"א], ד) [ע"ז לו:], ה) [עיין תוס' פסחים קג: ד"ה ביון], ו) [לפמ"ש מהרש"ל במ"ל אין זה כנוסח הגמ' אלא רש"י מפרש ע"פ סיפא דקרא ע"ש ועי' תוס' עירובין סב. ד"ה גבר וכו' מ"ש בשם הירושלמי וע"ע תוס' כ"ק לב: ד"ה משלם], ז) [ג' תיבות הללו נראה דטעות הדפוס הוא], ח) [שבת לח: מ"ק כה: תענית יד:], ט) [קטן פורח לפי' ר"ם ויודע כצ"ל], י) צ"ל למצטרף.

תורה אור השלם

1. סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ תְּכַבֵּדְךָ כִּי תְחַבְּקֶנָּה: משלי ד ח

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא שנא ששה (תלי) תו"ת וע"ל רש"י גורס וכו': (ב) שם כזית דגן וכדתניא רשב"ג אומר עלה והסיב: (ג) רש"י ד"ה טללא גג הס"ד ואח"כ מ"ה בוצין דלעת מקניה וכו' מקטנותו ראית דגרסי: (ד) ד"ה ואיהו וכו' שהיה קובל. נ"ב נראה שהיה גורס בגמרא ששה ודי לא קמיבעיא לי שהיה מיצר על שלא שאל אותו וכ"ל להגיה כצ"ר פי' נ"ל: (ה) תוס' ד"ה ולית וכו' כלומר קטן פורח דמזמנין: (ו) בא"ד אמר ר' יוסי כמה זמנין אכלית:

גליון הש"ס

גמ' אביי ורבא כו'. בסה"ג הני ורבה בר רב חנן: רש"י ד"ה עד שיאכל כו' ההוא אפי' מדרבנן כו'. וק"ל הא אמרי' שם דאם נשים בברכת המזון דרבנן אין יכולות להוציא לאחרים. וצ"ע:

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"י"ש כתב כך. כמה זמנין אכלית עם תחליפא אבא ור' אבינא בר סיסי חביבי.

מוסף רש"י

בוצין. קרא קטנה, כלומר כשהיא קטנה ניכרת אם נגדלת לשמה (דפו"י). רובא דמינכר. רוב הנראה לעינים (ע"ז לו:). אמר לה. למלכתא. קא חזית דלא מקבל מרות. דלא מקבלי מרותא, שאין מכירין רבנן שום טובה שאדם עושה להם (דפו"י). לגרמיה הוא דעבד. יחיד הוא בדבר ואין הלכה כמותו (שבת לח.).